

İÇİNDEKİLER

Sayfa

YAZAR HAKKINDA	7
TEŞEKKÜR	9
İÇİNDEKİLER	11
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	15
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	16
KISALTMALAR	17
1. GİRİŞ	19

2.

VERGİLENDİRİLEBİLİR GELİR KAVRAMI, GERÇEKLEŞME KURALI VE GERÇEĞE UYGUN DEĞER YÖNTEMİ

I. Vergi Teorisinde Gelir ve Vergilendirilebilir Gelir Kavramları	21
A. Gelir Kavramı	23
1. İktisadi açıdan gelir kavramı	24
2. Muhasebe açısından gelir kavramı	28
B. Vergilendirilebilir Gelir Kavramı.....	34
1. Kaynak teorisi	34
2. Safi artış teorisi	37
C. Haig-Simons Gelir Kavramı ve Kapsamlı Gelir Vergisi	44
D. Türkiye’de Vergilendirilebilir Gelir Kavramı ve Unsurları	51
E. Bazı Yabancı Ülkelerde Vergilendirilebilir Gelir Kavramı ve Unsurları	55
1. Amerika Birleşik Devletleri’nde gelir kavramı ve unsurları.....	56
2. İngiltere’de gelir kavramı ve unsurları.....	60
3. Almanya’da gelir kavramı ve unsurları	61
4. Fransa’da gelir kavramı ve unsurları.....	63
5. İspanya’da gelir kavramı ve unsurları	64

6. Danimarka'da gelir kavramı ve unsurları.....	65
7. İsveç'te gelir kavramı ve unsurları.....	67
8. Meksika'da gelir kavramı ve unsurları.....	68
9. Rusya'da gelir kavramı ve unsurları	70
II. Vergilendirilebilir Gelirin Gerçekleşme Kuralı	73
A. Gerçekleşme Kuralı Kavramı	74
B. Gerçekleşme Kuralının Ortaya Çıkış Biçimleri.....	75
1. Vergi ertelemeşi	75
2. Zamanlama opsiyonu	77
3. Çift taraflı opsiyon işlemi.....	79
4. Oran seçeneği.....	80
III. Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi	80

3

VERGİLENDİRİLEBİLİR GELİR VE GERÇEKLEŞME KURALI ÇERÇEVESİNDE GERÇEĞE UYGUN DEĞER YÖNTEMİNİN VERGİ TEORİSİ VE MUHASEBE STANDARTLARI İÇİNDEKİ YERİ

I. Gerçeğe Uygun Değer Yönteminin Vergi Teorisi İçindeki Yeri.....	84
A. Vergi Teorisinde Tahakkuk Vergilemesi	85
B. Vergi Teorisinde Gerçeğe Uygun Değer (Mark To Market) Yöntemi.....	90
1. Gerçeğe uygun değer yönteminin kısıtları	91
a. Likidite durumu	92
b. Değerleme durumu.....	92
c. Kâğıt kazançlarının vergilendirilmesi durumu	94
2. Kısmi gerçeğe uygun değer yöntemi	95
a. Kısmi gerçeğe uygun değerlendirme yönteminin uygulanmasına yönelik Miller'ın projesi.....	97
b. ABD'de kısmi gerçeğe uygun değer yöntemi kapsamında yer alan uygulamalar ve Ülkemiz uygulamalarıyla karşılaştırılması	100
3. Diğer yöntemler	106
II. Gerçeğe Uygun Değer Yönteminin Muhasebe Standartları İçindeki Yeri.....	109
A. Muhasebede Tahakkuk Esası	111
B. Muhasebe Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi	111

1. Gerçeğe uygun değer kavramı.....	113
2. Gerçeğe uygun değer yönteminin uygulanması.....	114
3. Gerçeğe uygun değer yönteminin finansal tablolara etkisi.....	119
4. Gerçeğe uygun değer yöntemine yönelik eleştiriler.....	125
III. Vergilendirilebilir Gelir ve Gerçekleşme Kuralı Çerçevesinde Vergi Mevzuatı ve Muhasebe Standartlarının Karşılaştırılması.....	128
A. Değerleme Ölçüleri Açısından.....	129
B. Mali Kar ve Ticari Kar Açısından.....	134
1. Mali kar ve ticari kar arasındaki geçici farkların raporlanması.....	134
2. Mali kar ve ticari karın uyumlaştırılması.....	137
3. Avrupa ülkeleri yaklaşımı.....	141
4. Avrupa Birliği yaklaşımı.....	142
5. ABD yaklaşımı.....	144
6. Türkiye yaklaşımı.....	147
7. Uyumlaştırmada kısıtlar.....	148
8. Uyumlaştırmaya yönelik bazı yaklaşımlar.....	152
9. UFRS'nin Vergi Etkisine Dair Amprik Değerlendirmeler.....	155
10. Uygulama Örnekleri.....	158

4.

GERÇEKLEŞME KURALI VE GERÇEĞE UYGUN DEĞER YÖNTEMİ KAPSAMINDA VERGİLENDİRMEİN EKONOMİK, MALİ VE SOSYO-POLİTİK AÇIDAN İRDELENMESİ

I. Gerçekleşme Kuralı ve Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi Kapsamında Vergilendirmenin Ekonomik Açısından İrdelenmesi.....	167
A. Verimlilik Açısından.....	168
1. Sermaye kazançları üzerindeki efektif vergi oranları.....	168
2. Kilitlenme etkisi.....	170
3. Stratejik davranışlar.....	173
B. Yatırım Yapma ve Risk Alma Kararı Açısından.....	174
C. Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Açısından.....	177
D. Piyasa İstikrarı Açısından.....	180

II. Gerçekleşme Kuralı ve Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi Kapsamında Vergilendirmenin Mali Açısından İrdelenmesi.....	181
A. Vergi Tabanının Genişletilmesi Açısından	182
1. Vergi tabanını genişletme politikasının ekonomik analizi	185
a. Vergilendirilebilir gelir esnekliği ve marjinal fayda	185
b. Marjinal maliyet	187
2. Vergi uyumunun gelir etkisi	189
B. Yatay ve Dikey Eşitlik Açısından.....	191
C. Artan Oranlı Vergilendirme Açısından.....	194
D. Zararların Mahsubu Açısından	195
E. Kar Paylarının Vergilendirilmesi Açısından	199
F. Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisinin Entegrasyonu Açısından.....	200
III. Gerçekleşme Kuralı ve Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi Kapsamında Vergilendirmenin Sosyo-Politik Açısından İrdelenmesi.....	204
A. Gelir Eşitsizliği Açısından	205
B. Servet Eşitsizliği Açısından.....	208
C. Gelir ve Servet Eşitsizliğine Yönelik Vergi Politikası Önerileri.....	216
SONUÇ	225
KAYNAKÇA	231

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge

Çizelge 2.1.	Kaynağına ve Kullanımına Göre Kapsamlı Gelir	46
Çizelge 2.2.	Rusya Vergi Sisteminde Dolaysız Vergiler	70
Çizelge 2.3.	Zamanlama Seçeneği ve Verginin Yatırımın Değeri Üzerindeki Etkisi	79
Çizelge 3.1.	ABD İç Gelir Yasası Kısmi Gerçeğe Uygun Değer Yöntemi Uygulamaları	101
Çizelge 3.2.	Gerçekleşme Kuralı Sorunlarına Yönelik Çözüm Öneren Diğer Yöntemler .	107
Çizelge 3.3.	Gerçeğe Uygun Değer Girdi Hiyerarşisi.....	118
Çizelge 3.4.	Tarihi Maliyet Değeri ve Gerçeğe Uygun Değerin Ana Özellikleri	121
Çizelge 3.5.	Gerçeğe Uygun Değer Ölçümünü Kullanan Standartlar.....	122
Çizelge 3.6.	Diğer Kapsamlı Gelir Bileşenleri	125
Çizelge 3.7.	VUK Değerleme Ölçüleri	130
Çizelge 3.8.	UFRS/TFRS Değerleme Ölçüleri.....	131
Çizelge 3.9.	Vergi Kuralları ile İlgili Muhasebe Standartları.....	134
Çizelge 3.10.	Ertelenmiş Vergi Varlığı ve Yükümlülüğü	137
Çizelge 3.11.	Muhasebe ve Vergi Uyumunun Kısıtları.....	151
Çizelge 4.1.	Sermayenin Vergilendirme Şekilleri ve Belirsizlik Durumu	222

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil

Şekil 2.1. Kesimler arası akım tablosu	25
Şekil 2.2. Milli gelir muhasebesi	27
Şekil 3.1. Gerçeğe uygun değer hiyerarşisine dayalı olarak değer tespiti	119
Şekil 4.1. Küresel gelir eşitsizliği 1820-2020.....	206
Şekil 4.2. Küresel gelir ve servet eşitsizliği 2021	209
Şekil 4.3. Sermayenin aşırı yoğunlaşması: Dünya genelinde servet eşitsizliği 2021.....	209
Şekil 4.4. Ortalama yıllık servet büyüme oranı 1995-2021	210

KISALTMALAR

Kısaltmalar

a.g.e.

a.g.m.

a.g.t.

AB

ABD

BOBİ FRS

CFC

FASB

GAAP

GSMH

GSYİH

GVK

IRS

İMKB

KAYİK

KEYK

KGK

KVK

MENA

MG

MSUGT

NAFTA

Açıklamalar

Adı Geçen Eser

Adı Geçen Makale

Adı Geçen Tez

Avrupa Birliği

Amerika Birleşik Devletleri

Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standartları

Kontrollü Yabancı Şirket

Amerika Finansal Muhasebe Standartları Kurulu

Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

Gayri Safi Milli Hâsıla

Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

Gelir Vergisi Kanunu

İç Gelir Servisi

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar

Kontrol Edilen Yabancı Kurum

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Kurumlar Vergisi Kanunu

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi

Milli Gelir

Muhasebe Uygulama Genel Tebliği

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açıklamalar</u>
OXFAM	Oxford Kıtık Yardım Komitesi
PFIC	Pasif Yabancı Yatırım Şirketi
SEC	Amerika Sermaye Piyasası Kurulu
SFAS	Amerika Finansal Raporlama Standartları
SMH	Safi Milli Hâsıla
SPK	Sermaye Piyasası Kanunu
TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMUDESK	Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UMS	Uluslararası Muhasebe Standartları
UMSK	Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
VUK	Vergi Usul Kanunu
XBRL	Genişletilebilir İşletme Raporlama Dili

1.

GİRİŞ

Vergilendirmede esas alınacak gelirin ne olması gerektiği, bütün kazanç ve iratları ayrıntılı bir şekilde yansıtabilecek bir tanımının yapılmasının güçlüğü, vergi teorisinde ve uygulamada tartışmalara yol açmış, Haig-Simons'ın gelir tanımını ideal gelir kavramı olarak ön plana çıkarmıştır. Ancak, tüketicinin ve özellikle servetteki dönem sonu ve dönem başı arasındaki değer artışının hesaplanmasından kaynaklı teknik sorunlar; gerçekleşme bile (bir varlık satılmasa ya da el değiştirmese bile) değer artışlarının gelir olarak dikkate alınmasından kaynaklı idari sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle Haig-Simons'ın gelir kavramı vergi teorisinde ulaşılması uzak bir hedef olarak görülmüştür. Gerçekleşme kuralı vergi ertelemesine izin vererek özellikle sermaye varlıklarının hacim ve çeşitliliğinin arttığı günümüzde bu tür varlıkların yeterince vergilendirilmemesine sebep olmaktadır. Bu durum, yatay ve dikey eşitliği ihlal etmektedir. Vergi erteleme ayrıca kilitlenme etkisine sebep olarak ekonomik verimsizlik yaratmakta ve piyasaların doğal işleyişini de olumsuz etkilemektedir.

Gerçekleşme kuralının sebep olduğu sorunlar reform ihtiyacını doğurmuş, kuralın vergi erteleme faydasını ortadan kaldırmak için en çok tartışılan yöntem gerçeğe uygun değer yöntemi olmuştur. Vergi teorisi ile ilgili literatür, gerçeğe uygun değer yönteminin Haig-Simons'ın servet birikimini en iyi ölçen ve geliri vergilendirmek için en uygun yöntem olduğunu desteklemektedir. Gerçeğe uygun değer yöntemi, tüm aktif ve pasiflerin periyodik olarak cari piyasa değerleri ile değerlendirilmesini ve değer artışlarının (veya kayıpların) vergilendirmede dikkate alınmasını esas almaktadır. Esasında gerçeğe uygun değer yöntemi bir varlığın piyasa değeriyle değerlendirilmesini esas alan ve gerçeğe uygun değer yöntemi olarak bilinen muhasebeden gelmektedir.

Genel olarak, gerçekleşme kuralı korunması gereken bir vergileme kuralı olarak kabul görmüş, gerçekleşme kuralının sorunlarına yönelik olarak gerçeğe uygun değer yöntemi özellikle ABD'de üzerinde çok tartışılan bir yöntem olmuştur. Gerçeğe uygun değer yönteminin değerlendirilme problemlerine yönelik olarak ise Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standart-

larında (veya Amerika Finansal Raporlama Standartlarında) yer alan gerçeğe uygun değer yaklaşımının kullanılabileninden bahsedilmiştir.

Çalışmamızda özellikle vergilemenin mali amacına odaklanılmış olup, gelir dağılımı dışındaki mali olmayan amaçlar ihmal edilmiştir. Çalışmamızda öncelikle gelir, vergilendirilebilir gelir, gerçekleşme kuralı, vergi teorisinde gerçeğe uygun değer yöntemi ve bu yöntemeye yönelik önerilere, yöntemin değerlendirme, likidite ve kâğıt kazançlarının vergilendirilmemesi gerektiğine yönelik kısıtlarına yer verilmiştir. Değerleme problemine yönelik olarak Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında yer alan gerçeğe uygun değer yöntemi incelenmiştir. Gerçeğe uygun değerlemenin ne şekilde yapıldığı, yaklaşımının finansal tablolara etkisine yer verilerek, muhasebe dünyasında tartışılan mali kar ve ticari karın uyumlaştırılmasının vergilemedeki gerçekleşme kuralının sorunlarını çözebileceğinden bahsedilmiştir. Ticari karın doğrudan mali kar olarak dikkate alınmasının sakıncaları olabileceğinden muhasebe ve vergilemenin öncelik ve tercihleri dikkate alınarak bazı kıstaslara ve kapsamlı ilkelere dayanması gerektiği belirtilmiştir. Mevcut vergi mevzuatımız ve Uluslararası Muhasebe Standartları arasındaki değerlendirme farklarına yönelik uygulama örneklerine yer verilerek bazı hesap kalemleri bazında vergi etkileri gösterilmiştir. Son olarak, gerçekleşme kuralı ve gerçeğe uygun değer yönteminin ekonomik, mali ve sosyo-politik etkilerine yer verilmiştir. Özetle, vergilemede gerçekleşme ilkesinin terk edilmesinin ve gerçeğe uygun değer yönteminin kabulünün çeşitli kazanımları olacağı ve Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarının (gerçeğe uygun değer yöntemi yaklaşımının) bu anlamda kullanılabilir değerli bir araç olduğu belirlenmiştir.